

አንቶን ዊልሄልም አሞስ የህይወት ታሪክ/Anton Wilhelm Amos's Biography

ንቶን ዊልሄልም አሞስ የመጀመሪያው ጥቁር ተማሪ እና በኋላም የጀርመንኛ ተናጋሪ ዩኒቨርሲቲ የፍልስፍናና የህግ ፕሮፌሰር ነበር። ምናልባት በ1703 በንኩቤም/Nkubeam - አሁን ጋና/Ghana - በአክሲም/Axim አቅራቢያ (ብሬንትጄስ/Brentjes፣ 1976፣ ገጽ 28) ተወለደ። ሆኖም ግን በዚህ ላይ በጽሑፎቹ ውስጥ ግልጽ የሆነ ስምምነት የለም። የትውልድ ወይም የሞት ቀን፣ ስለዚህ ውስን ምንጮች ትክክለኛ ግምገማ አይፈቅዱም። በአጠቃላይ፣ የአሞስ ሕይወት ቁርጥራጭ ብቻ ነው የሚታወቀው። በጨቅላነቱ ወደ አውሮፓ የመጣበት ትክክለኛ ሁኔታም ግልጽ አይደለም። አሞስ በባርነት ተገዛና በአምስተኛውም በኩል ከክርስቲያን/Dutch ዌስት ህንድ ኩባንያ ለብሩንስዊክ ዱክ አንቶን ኡልሪች ፍርድ ቤትና ከክርስቲያን ጋር አወንታዊ ግንኙነት ላደረገው (vgl. ብሬንትጄስ፣ 1976) እንደ “ስጦታ” መጣ። ገጽ 29፣ ኢቴ፣ 2014፣ ገጽ 14-17)። በዚያን ጊዜ አፍሪካውያን ተወላጆችን ለአውሮፓ ንጉሣዊ ፍርድ ቤቶች እንደ አገልጋይ እና እንደ “ልዩ የኑሮ ዕቃዎች” መስጠት የተለመደ ነበር።

የአሞስ ሕይወትና ሥራ ሁልጊዜም በእነዚህ ታሪካዊ ሁኔታዎች ዳራ ላይ መታየት አለበት-የጥቁር ሕዝቦች ስልታዊ የዘረኝነት ብዝበዛና ጭቆናና በባርነት በተገዙ ሰዎች ላይ የሚፈጸመው የጉልበት ሥራ፣ እንዲያውም፣ ሌሎች ጥቁሮች በ Braunschweig-Wolfenbüttel (Glötzner, 2002, p.10) ውስጥ በአገልጋይነት ይኖሩ ነበር። የአሞስ ትክክለኛ አቋምና የነጻነቱ መጠን እስካሁን ግልፅ አይደለም (ብሬንትጄስ 1976፣ ገጽ.30፣ ጉተማ፣ 2011፣ ገጽ.113፣ ስሚዝ 2015፣ ገጽ.209)። ያም ሆነ ይህ፣ ገና በለጋነቱ የመደበኛ ትምህርት ዕድል እንደነበረው መገመት ይቻላል። ከብዙ ቋንቋ ተናጋሪነቱ በግልጽ እንደሚታየው፣ ከእነዚህ መካከል ሌሎች ነገሮች፡- አሞ ግሪክን ችሎታ ፣ ላቲንን፣ ፈረንሳይኛን፣ ጀርመንን፣ ደች/Dutchና ዕብራይስጥን ተማረ (ኢቴ፣ 2014፣ ገጽ.31-32)።

የአሞስ ትምህርት ምናልባት ለዱክ አንቶን ኡልሪህ/Duke Anton Ulrich የቀደምት መገለጥ “ሙከራን” የሚያመለክት ሊሆን ይችላል፣ ይህም ከሌሎች ነገሮች በተጨማሪ፣ በጥቁር መኮንንና በኋላም ገዥው አብርሃም ፔትሮቪች ጋኒባል (1696-1781 ግድም) (. ብሬንትጄስ፣ 1976፣ ገጽ.31-32፣ ስሚዝ 2015፣ ገጽ.207-208)። ጋኒባል በልጅነቱ አንቶን ኡልሪህ ግንኙነት ወደ ነበረበት ወደ ታላቁ የ Tsar Peter the Court ተወስዶ እና እዚያም በጣም የተሳካ የውትድርና ስራ ነበረው። በተጨማሪም አንቶን ኡልሪህ በአውሮፓ ላልሆኑ ባህሎችና በአንጻራዊነት ተራማጅ አስተሳሰብ ካላቸው የጥንት መገለጥ ተወካዮች ጋር የቅርብ ግንኙነት ነበረው። ለጊዜው ህዝብ በ1727 አሞስ በፍልስፍናና በህግ በሃለ ዩኒቨርሲቲ/University of Halle መመዝገቡም ከዚህ ዳራ አንጻር መታየት አለበት። ሃለ በ 18 ኛው ክፍለ ዘመን የጥንት መገለጥ አስፈላጊ ማእከልን ይወክላልና አንዳንድ እዚያ የሚሰሩ ምሁራን ከዱክ አንቶን ኡልሪክ ጋር ይተዋወቁ ነበር። በተለይም ዮሃንስ ፒተር ቮን ሉዴቪግ የሃለ ዩኒቨርሲቲ /University of Halle ዳይሬክተር የነበሩት የአሞስ አስፈላጊ ጠባቂ መሆን ነበረባቸው።

እ.ኤ.አ. በ1729፣ ትምህርቱን ከጀመረ ከሁለት ዓመታት በኋላ፣ አሞ “De iure Maurorum in Europe” በሚለው ርዕስ ጉዳይ ላይ ክርክራቸውን (የአካዳሚክ ብቃትን ለመመስረት የሚያገለግል የቃል ክርክር) ተካሄደ። ("The Rights of Moors in Europe"), በሚያሳዝን ሁኔታተደምስሷል። የዚህ ጽሑፍ ይዘት በተዘዋዋሪ ሊገመት የሚችለው በጊዜው የዩኒቨርሲቲው ቻንስለር (Brentjes, 1976, p.38) ካቀረበው የውዳሴ ጽሁፍ ብቻ ነው የሚገመተው፣ አሞ የአፍሪካን ነገሥታት ሕጋዊ ሁኔታን በሮማ ኢምፓየር በወቅቱ በአውሮፓ ከነበሩት የጥቁር ህዝቦች አቋም ጋር ሲነጻጸርና የቀድሞው ሰፊ የራስ ገዝ አስተዳደር እንደነበረው ገልጿል። በዘመናዊ ትርጓሜዎች ፣ ይህ ክርክር የአሞ በጊዜው በነበረው ዓለም አቀፍ የኃይል ግንኙነት ላይ እንደ ረቂቅ ጸረ-ዘረኝነት ትችት ታይቷል (. ጉተማ፣ 2011፣ ገጽ.136፣ ስሚዝ፣ 2015፣ ገጽ.210-211)። እ.ኤ.አ. በ1730 አሞ ህክምና ለመማር በዊትንበርግ ዩኒቨርሲቲ/University of Wittenberg ተመዘገበ። በዚህ ውሳኔ ውስጥ የፖለቲካ ውጥረቶችና በቀደምት መገለጥ እና በወግ አጥባቂ ፓይቲስቶች መካከል ያለው ውድድር በሃለ ዩኒቨርሲቲ ምናልባት ማዕከላዊ ሚና ተጫውተዋል። በዊትንበርግ ዩኒቨርሲቲ ውስጥ የሠራው ሥራ በዋናነት ስታህሊያን/Stahlians በሚባሉት መካከል በተፈጠረው

አለመግባባት ተጽዕኖ ያሳደረ ሲሆን የአዕምሮና የነፍስን አስፈላጊነት በማጉላትና ሜካኒስቶች/Mechanists ደግሞ አካልንና ቁስ አካልን እንደ ማዕከላዊ ኃይሎች አፅንዖት ሰጥተዋል (ብሬንትጄስ. 1976፣ ገጽ 41-43)። እ.ኤ.አ. በ1734 አሞ የዶክትሬት ዲግሪያቸውን ያጠናቀቀው On the Impassivity of the Human Mind (De Humanae Mentis Apatheia) እና ፒኤችዲ (Brentjes/Thaler, 1968, p.12-34) ተሸልሟል። በመመረቂያ ጽሑፉ ውስጥ፣ በአካል እና በአእምሮ መካከል ስላለው መሠረታዊ ልዩነት፣ የኋለኛውን በመጥቀስ፣ እንደ ኢምፓሲቭ፣ ስሜትንና ስሜታዊ ስሜቶችን በቀጥታ አለመቀበልን ይሟገታል። አሞ በመቀጠል እንደ አገልግሎት ለገንስ (የመስተንግዶ መብት የሚሰጥ ርዕስ) ተቀባይነት አግኝቶ አለመግባባቶችን እንዲመራ ተፈቀደለት። ከዚህ ጊዜ ጀምሮ አሞ እራሱን 'አሞ ጊኒ-አፈር' ብሎ ይጠራዋል። ይህ በአንዳንድ ጸሃፊዎች የተተረጎመው በአፍሪካዊው ማንነትና ማንነት ላይ ያለውን ራስን የማሰብ አጽንዖት መግለጫ ነው (ብሬንትጄስ፣ 1976፣ ገጽ.47፣ ፊርላ፣ 2002፣ ገጽ.64፣ ስሚዝ፣ 2015፣ ገጽ.211-212)። የዊትንበርግን የበላይነት የያዙት የሉተራን ኦርቶዶክሶች የቀደሙትን የኢንላይንመንት/Enlightenment ሊቃውንትን በትጋት መታገል ስለጀመሩ አንዳንድ ተራማጅ መምህራን ዩኒቨርሲቲውን ለቀው ወጡ። የደጋፊውና የጓደኛው ማርቲን ጎተልፍ ሎቬር/Martin Gotthelf Loescher ሞት ተከትሎ አሞ በ1735 ወደ ሃለ ተመለሰ። በዚያን ጊዜ በሃለ የሚገኘው የጥንት ኢንላይንመንት ትምህርት ቤት ሁኔታው እንደገና ተሻሻሏል። ይህም በዋናነት በርካታ ተማሪዎችና መምህራን በመቃወም ምክንያት ነው። . በ1736 አሞ አመልክቶ በሃለ ዩኒቨርሲቲ እንዲያስተምር ፍቃድ ተሰጠው። የእሱ ንግግር ለሚቀጥለው ዓመት በኮርስ ካታሎግ ውስጥ ተዘርዘሯል። እንደገና ከአንድ አመት በኋላ በ1738 አሞ ዋና ስራውን ትራክታታስ ደ አርቴ ሱብሪና ትክክለኛ ፍልስፍና ("Tractatus on the art of sober and correct philosophising") ያሳተመ ሲሆን በውስጡም የስነ-ትምህርታዊ ሀሳቦቹን እንዲሁም አጠቃላይ የፍልስፍና የተግባር ፅንሰ-ሀሳቡን አቅርቧል (Brentjes/Thaler, 1968, pp.60-275)። ነገር ግን የጥንቶቹ የእውቀት ፈላጊዎች ተጽእኖ በሃለ ዩኒቨርሲቲ እንደገና እየቀነሰ ሲሄድ አሞ በ1739 እንደገና ሃለን ለቆ ሄዷል። በዚህ ጊዜ ወደ የገ/ጋና/ጋና ሄደ። አሞ በየና ያደረገው እንቅስቃሴ በዲኑ መጽሃፍ ውስጥ በገባና በንግግር ማስታወቂያዎች ሊገኝ ይችላል። አሞ ከዚህ ቀደም በንጽጽር አፕሊኬሽኖች እንዳደረገው በየና ለማስተማር ባቀረበው ማመልከቻ የብሩንስዊክ እና የሉኔበርግ መስፍንን አለመጥቀሱ አስገራሚ ነው። በ1735፣ የአሞ የመጨረሻ ደጋፊ የሆነው ዱክ ሉድቪግ ሩዶልፍ ሞተ እና ተተኪዎቹ ለአሞ ያን ያህል አዎንታዊ አመለካከት አልነበራቸውም። ከ1740 በኋላ፣ የአሞ እንቅስቃሴ ምንጮች ከሞላ ጎደል ቀንሰዋል። ስለዚህ በየና ውስጥ ለምን ያህል ጊዜ እንደቆየና ወይም የመኖሪያ ቦታውን እንደገና እንደለወጠ ግልፅ አይደለም (ብሬንትጄስ፣ 1976፣ ገጽ.66፣ ፊርላ፣ 2012፣ 15-23)። በመጨረሻም፣ በ1740ዎቹ መገባደጃ ላይ አሞ ጀርመንን ለቆ ወደ ተወለደበት ቦታ በአሁኗ ጋና/Ghana ሄደ። የዚህ ውሳኔ ምክንያቶች ብዙ ይመስላሉ። በ1743 ወዳጁንና ደጋፊውን ጆሃን ፒተር ቮን ሉዴቪግ/Johann Peter von Ludewig ጨምሮ አብዛኞቹ የአሞ ደጋፊዎች ሞተዋል። ይሁን እንጂ ወሳኙ ነገር አሞ በየጊዜው ይደርስበት የነበረው ዘረኝነት ሳይሆን አይቀርም። አንድ ያጋጠመውን ዘረኝነት የሚያመለክት በ1747 (እ.ኤ.አ. በ1747፣ ብሬንትጄስ፣ 1976፣ ገጽ.69-71፣ ኢቴ፣ 2014፣ ገጽ.125-127) በጆህን ኤርነስት ፊሊፒ፣ የቀድሞ የአሞስ ተማሪ በሆነው በሃለ የታተመ ዘረኛ መሳሰሉ ግጥም ነው። በውስጡ፣ ስሙ ያልተጠቀሰ ጥቁር ሰው፣ ከሞላ ጎደል የነበረው አሰደሳች ጥረት በእርግጠኝነት አሞ ለመሆን ፣ በወጣት ነጭ ሴት በዘር ውድቅ ይደረጋሉ። ይህ ታሪክ በተጨማሪም ከስተቶች ላይ የተመሰረተ ወይም ሙሉ በሙሉ ልበወለድ የሆነበት መጠን ሊታወቅ አይችልም። ከጀርመን ከወጣ በኋላ ስለ አሞ ሕይወት ፍንጭ የሚሰጥ ብቸኛው በሕይወት የተረፈው ምንጭ የስዊዘርላንድ መርከብ ሐኪም ዴቪድ ሄንሪክ ጋላንዳት/Swiss ship's doctor, David Henrij Gallandat አሞን በ1752 የተገናኘ የሚመስለው ዘገባ ነው (Brentjes, 1976, p.68)። አሞ ምናልባት ለተወሰነ ጊዜ በአክሲም አቅራቢያ ይኖር ይሆናል ነገር ግን የህይወቱን የመጨረሻ አመታት በቻላል በቻላል በሚገኘው የደች ዌስት ህንድ ኩባንያ /Dutch West India Company fortress at Chamaምሽግ ውስጥ አሳልፏል። አሞ ወደ ቻላል በፈቃዱ እንዳልሄደ መገመት ይቻላል፣ ይልቁንም በከፍተኛ መደበኛ ትምህርቱ ምክንያት፣ እንደ ስጋት ተገንዝቦ ወደዚያ ተገደደ (ብሬንትጄስ፣ 1976፣ ገጽ.69፣ ኢቴ፣ 2014፣ ገጽ.138-142)።

ከሞቱ በኋላ፣ የአሞ የህይወት ታሪክ በ18ኛው መገባደጃ እና በ19ኛው ክፍለ ዘመን በተደረገው ዓለም አቀፍ

የማስወገድ እንቅስቃሴ ውስጥ ትልቅ ሚና ተጫውቷል (-ብሬንትጄስ፣ 1976፣ ገጽ.71-72)። ከዚያ በኋላ አም ለብዙ አስርት አመታት "በመርሳት" ውስጥ ወድቋል። ይህም ያለ ምንም ጥያቄ ተያያዥነት ሊታይ ይችላል። ሳይንሳዊ የዘር ንድፈ ሃሳቦችን በማቋቋምና የቅኝ ግዛት መስፋፋት (vgl. ጉተማ፣ 2011፣ ገጽ.142-143)። አም በ1905 በፃፈው የምዕራብ አፍሪካ ዝነኞች ማስታወሻ መፅሃፍ ላይ ለአም ክብር በመስጠት በጋናዊው ደራሲ አቶ አኩማህ ምክንያት ብቻ ነበር "እንደገና ተገኝቷል"።

በጀርመንኛ ተናጋሪው ዓለም በሃለ ዩኒቨርሲቲ የቤተመጻሕፍት ምሁር ቮልፍራም ሱቺየር በ1916 በማህደር ጥናት ወቅት የአም ስራዎችን በአጋጣሚ አገኛቸው። ሆኖም ከዋሜ ንክሩማህ በአም ፍላጎት የተነሳው የመጀመሪያው ስልታዊ ምርምር ብቻ ወሰደ። በ 1960 ዎቹ ውስጥ በጂዲአር ውስጥ ቦታ የነፃ የጋና ሪፐብሊክ የመጀመሪያው ፕሬዝደንት ንክሩማህ ከ1930ዎቹ ጀምሮ ስለ አም ፍላጎት ነበራቸው፣ እሱም በአኩማህ ስራ/Akumah's work የተማረው።

በ1960ዎቹ መጀመሪያ ላይ በጋና እና በጂዲአር/GDR መካከል ዲፕሎማሲያዊ መቀራረብ ሲፈጠር የአርኪኦሎጂ ፕሮፌሰር የሆኑት ቡርቻርድ ብሬንትጄስ/Burchard Brentjes የንክሩማህን ፍላጎት በማወቅ በአም ላይ በሀለ ዩኒቨርሲቲ የምርምር ፕሮጀክት ለመፍጠር ሐሳብ አቀረቡ። በማዕቀፉ ውስጥና በዚህ ፕሮጀክት ምክንያት፣ የአም ሃሳቦች ትርጉሞች፣ እንዲሁም በአም ህይወትና ስራ ላይ በርካታ ምሁራዊ ስራዎች ተዘጋጅተዋል። ዛሬ፣ በአም ላይ የሚደረገው ጥናት በፈረንሳይኛ፣ በእንግሊዝኛና በጀርመንኛ ተናጋሪ አገሮች ቀጥሏል (ከሌሎች አፒያ፣ 2018፣ ዳውቮይስ፣ 2020፣ ኢዴህ፣ 2003፣ ማቤ 2007፣ ስሚዝ 2015)።

ከዚህም በላይ፣ የአም የሕይወት ታሪክና ፍልስፍና ለበርካታ አስርት ዓመታት ማዕከላዊ ሚና ተጫውቷል፣ በተለይም ከአፍሮ-ጀርመን አክቲቪዝም አንፃር። አም በጀርመን እና በአውሮፓ የጥቁር ህዝቦች የረዥም ጊዜ ታሪክን ያመለክታል፣ ከዘረኝነት ጭቆና ጋር የሚያደርጉት ትግል፣ ቀደምት ፀረ-ዘረኝነት በአካዳሚ የነበራቸው አቋምና እኩልነት የሁሉም ሰዎች አመጣጥና የቆዳ ቀለም ምንም ይሁን ምን።

ማውጫ/Bibliography

አፒያ፣ አንቶኒ (2018): የሚተሳሰሩት ውሸቶች። ማንነት እንደገና ማሰብ፣ የሃይማኖት መግለጫ፣ ሀገር፣ ቀለም፣ ክፍል፣ ባህል። ለንደን

Brentjes, Burchard (1976): አንቶን ዊልሄልም አም. ጥቁር ፈላስፋ በሃሌ. ላይፕዚግ

ብሬንትጄስ፣ ቡርቻርድ/ታለር፣ ቡርቻርድ (eds.) (1968): አንቶኒየስ ጂቪሊልሙስ [ጊሊልሙስ] አም አፈር ከአክሲም በጋና። ተማሪ, የፍልስፍና ዶክተር, በሃሌ, ዊተንበርግ, ጄና ዩኒቨርሲቲዎች የማስተርስ ዲግሪ 1727 - 1747; ሰነዶች፣ ፊደሎች፣ ደረሰኞች ሃሌ (ሳሌ)

ዳውቮይስ፣ ዳንኤል (2020): አንቶን ዊልሄልም አም፣ አንድ ፍልስፍና ደ ል'impliite። ፓሪስ፣ መገኘት አፍሪካዊን።

ኢዴህ፣ ያዎቪ ኢማኑኤል (2003): የአም ፍልስፍናዊ ጽሑፎች መሠረቶች። በአም እና በክርስቲያን ቮልፍ መካከል ያለው ግንኙነት አንድ ሰው "ከባድ ቮልፍፊያን" ብሎ ሊጠራው የሚችለው ምንድን ነው? ምግብ፣ ሰማያዊው ጉጉት.

ኢቴ፣ ኦትማር (2014): አንቶን ዊልሄልም አም—ቋሚ አድራሻ የሌለው ፍልስፍና። በአውሮፓ እና በአፍሪካ መካከል ያለው የእውቀት ብርሃን ፍልስፍና። በርሊን: Kulturverlag Kadmos በርሊን.

ጉተማ፣ በቀለ (2011): "አንቶን ዊልሄልም አም"፣ በ: ፖሊሎግ. ጀርናል ለባህላዊ ፍልስፍና 25፣ ገጽ 133-144።

ማቤ፣ ያኩብ ኢማኑኤል (2007): ዊልሄልም አንቶን አም በባህል መካከል አንብቧል። Nordhausen: Verlag Traugott Bautz.

ስሚዝ፣ ጀስቲን ኢ. (2015) ተፈጥሮ፣ የሰው ተፈጥሮ እና የሰው ልዩነት። በጥንት ዘመናዊ ፍልስፍና ውስጥ ውድድር። ፕሪንስተን